

1588. okt. 5.

Balassa András képviselője Meskó György kéri a törvényszéket, hogy a királyi személynök parancsát Ujvár visszafoglalása tárgyában Balassa Bálint és Ferencz ellen hajtsa végre. (280 l.)

1589. jan. 12.

Tótrónay Mátyás deák Balassa András nevében kiküldetést kér a Balassa Bálint és Ferencz ellen gyűjtendő tanuvallomások összeírására. Kiküldetik az alispán egy szolgabíróval és esküdttel Dovalov faluba, a helyszínére. (284 l.)

Közl: ILLÉSSY JÁNOS.

AZ ALI BASA HÁZASULÁSARÓL ÉS HALÁLÁRÓL SZÓLÓ HISTÓRIÁS ÉNEKRŐL.

A Kalajlikoz Ali budai basa házasságát és »szörnyű halálát« elbeszélő históriás éneknek immár harmadik példánya került elő és pedig a lőcsei evangélikus egyház könyvtárában. Mielőtt e harmadik példányról részletesebben szólnánk, szükségesnek látjuk az előbbi kettő adatait fel- említeni.

Az első, csonka példány lhász Gábor tulajdona volt, a ki az Akadémia könyvtárának ajándékozta. E példányon, melyet Toldi bártfai nyomtatványnak tartott, *Icon vicissitudinis humanae vitae* címet visel e históriás ének.

A második példányt id. Szinnyei József ajándékozta Szilády Áronnak, ki örömmel fedezte fel rajta az lhász-féle névtelen históriás énekének hiányzó részét. E kiadást későbbinek tartja az első, csonka példánynál s szerinte Brewer-féle lőcsei nyomásnak látszik 1629 tájáról. Erre azért következtet, mert az Hossvai Toldijának 1629-ben Lőcsén, Brewernél megjelent kiadásán használt cifrázat e nyomtatványon is meg van. Lévén pedig ez a második példány már csupa foszlány, csupa nehezen fentartható törmelék, Szilády Áron közzé is tette az egész históriás éneket (*Irodalomtörténeti Közlemények*, 1893. 79—87.) felvilágosító bevezetéssel.

A most előkerült harmadik példányra a lőcsei evangélikus egyház könyvtárában akadtam. Ép régi kéziratok s nyomtatványok után kutatván, a könyvek fedelét is szorgosan átvizsgáltam s így akadtam rá e régi magyar verses nyomtatványra a Révay Péter-féle *Monarchia et Sacra corona regni Hungariae centuriae septem* latin krónika fedelén. A latin munka 1659-ben jelent meg, s így e verses nyomtatványt csak azután használhatták fel a könyv fedelétül. Az egész fedél ugyanazt a verses szöveget tartalmazó egész rakás ívlapból áll, úgy egymásra ragasztva, a hogy az illető nyomdában heverhetett. Az így összeragasztott ívek adták a kemény fedelét. Már ebből is azt következtettem, hogy alighanem lőcsei nyomtatvánnyal van dolgom s tekintve, hogy a latin munka 1659-ben jelent meg, valószínűleg a XVII. század első feléből való lőcsei nyomtatvány e verses szöveg. Az egyes laphasáboakat gondosan lemásol-

tam. A hol nem lehetett az enyvtől és piszoktól a szöveget kibetűzni, lemostam a felső lapot s kíségitett a többi, úgy hogy az összes laphasábokat teljesen sikerült lemásolnom. Akkor összeállítván e hasábokat az átutaló lapalatti szótagok szerint teljesen XVI. századbeli históriás éneket kaptam Kalajlikoz Ali basa házasságáról és »szörnyű halálá«-ról.

Az itt fedélnek használt ivlapok tehát valószínűleg ugyanaz a XVII. század elejéről való nyomtatvány, a melynek egyik foszlányokban levő példányáról közölte Szilády Áron e históriás éneket. Mivel mind a három példány között e harmadik példány a legteljesebb, itt mindenekelőtt kiegészíttem a már közölt históriás ének hiányzó versszakát:

Az szegény Jóbot igen megkáromlá,
Hítetlenül felesége dorgálá,
Az Istent, hogy megátkozza azt mondja,
Szegény Jóbot mindenkoron bántja.

Most pedig, mivel e históriás ének szerzőjéről, többi munkáiról mindeddig nem tudunk semmit, az ez irányban esetleg tovább segítő adatokat a Sziládynál már közlöttekkel együtt akarom itt pontonként összefoglalni:

1. Az *Ali basa házasságáról és haláláról* szóló históriás ének valószínűleg a XVI. század végétől való, mert ismeretlen szerzője részben maga látta, tapasztalta dolgokat mond el, másrészt egykorú szemtanuktól tudakozódott, mint Ali haláláról mondja:

Ennek híre Budán futamott vala,
Míniha köz betegségben megholt volna,
De fő emberektől értettem vala,
Budán titkon nékem megmondták vala.

Már pedig Kalajlikoz vagyis Piperés Ali basa, mert csakis róla lehet itt szó, ő vette feleségül III. Murád szultánnak Eszma Khán nevű nejét, Szokolli Mohammed pasa nagyvezírnek özvegyét,¹ 1587 február 22-én halt meg.² A fennebbiek alapján fel kell tennünk, hogy e históriás éneket szerzője még a XVI. század végén írta.

2. Az előkerült második és harmadik példány valószínűleg *lőcsei Brewer-féle nyomtatvány* a XVII. század elejéről a fent jelzett okok alapján.

3. Az énekszerző, mint igazi históriás ének írója történeti hűséggel *oty eseményeket is ír le, miket a történetírás nem ismer* s így ez irányban bizonyos fokig figyelembe veendő. A történetírás ugyanis csak arról tud, hogy Piperés Ali basa 1587 február 22-én meghalt Budán. Halálának híre azonban csak márczius 15-én érkezett Konstantinápolyba, holott már e hónap első harmadában a letételét elrendelő fermánt Budára küldték volt.³ Érdekesen egészíti ki tehát e történeti eseményeket a históriás énekmondók hitelt érdemlő történeti hűségével a mi egykorú verses krónikásunk.

¹ Gévay Antal: *A budai pasák*. Bécs, 1841. 12. l.

² U. o.

³ Gévay Antal. *A budai pasák*. Bécs, 1841. 12. l. V. ö. *Hammer-Purgstall. Geschichte des Osmanischen Reiches*.

4. De ismeretlen szerzőnk az Ali pasa házasságáról és haláláról szóló fenmaradt *jelen históriás éneke előtt is írt már históriás éneket*. Csak így mondhatja:

Ali Pasa dolgát mondom halljátok,
Budában magatartását láttátok,
Házasságát mégis ti halljátok,
Végre szörnyű halálát megértsetek.

Tehát Budában való magatartásáról már szólnia kellett volt, csak így hivatkozhatott rá a második sorban. *Az előbbi históriás éneke tehát szintén Aliról szól és pedig Budán való magatartásáról.*

5. Az ének utolsó szakának első sora:

Ez énnékem hatodik históriám.

Ebből tehát azt is megtudjuk, hogy hány históriás éneket írt már előbb az ismeretlen szerző.

6. A második és harmadik példány cím nélkül maradt fent. Maga az énekmondó az utolsóelőtti szakban »*Ali Pasa Históriájá*«-nak mondja.

7. *Ali basa históriáját* az ismeretlen énekmondó *az egri Kaszás Bálintnak ajánlja*:

Ali Passa Históriáját adom,
Kaszás Bálint! én tenéked ajánlom.
Egren laktál, Rab is voltál, jól tudom,
Azért másnál többet tudsz ehéz, tudom.

8. Erről a Kaszás Bálintról, a kinek ajánlotta a szerző ezt a históriás éneket, nem csak azt tudjuk, hogy Egerben lakott, hanem azt is, hogy *később Jász-Apátin lakott*. Maga a szerző mondja a históriás ének elején

Kaszások Jász-Apátin laknak vala,
Ménes itatását elunták vala,
Bakó Jákob háza hogy pusztul vala,
Csata miatt gyakran búsulnak vala.

A második példány latin széljegyzete ¹ ezt teszi hozzá: *Patria Joannis et Valentini Kaszas. Bakó Jákobról: Locuples equis. Primarius civis Oppidi Heves*. Tehát Kaszás Jánosról és Kaszás Bálintról van szó.

9. Még azt is megtudjuk magából az énekből, hogy az ismeretlen szerző e hatodik énekét, *Ali basa históriáját Nádasd faluban kezdette el s Sátoralja-Ujhely alsó végén, a Sárospatak felől eső utczában végezte be*:

Ez énnékem hatodik Históriám,
Elkezdtem az Nádasdnak Faluján,
Elvégeztem az Ujhelynek Várossán,
Alsó végén, Patak felől Utczáján.

¹ Ha a most előkerült példány e latin széljegyzetek nélkül nyomtatott, akkor különkiadással van dolgunk. Szerk.

Nem lehetetlen tehát, hogy valami köze volt az ismeretlen énekmondónak a pataki kollegiummal. Alighanem ott járt, tanult ember lehetett. Kerestem is valami nyomot Bod Péter *Magyar Athenas*-ában, de hiába. Talán ez utóbbi adatok még nyomra vezethetnek idővel.

Végül annyi bizonyos, hogy e most előkerült harmadik példány, a lőcsei nyomtatvány a legteljesebb.

DR. PEKÁR KÁROLY.

NÉHÁNY ISMERETLEN ADAT I. PÉCZELI JÓZSEF SZÜLŐI ÉLETÉHEZ.

I. Péczeli József atyja, Péczeli Imre Lúczon volt prédikátor 1741-ben, hova azon év április 18-án vitte első nejét, Körtvélyesi P. István, Szikszó város bírójának Erzsébet nevű leányát, ki rövid idő múlva meghalt. Péczeli Imre putnoki prédikátor volt már, mikor második nejével, az 1723-ban született nemes Konok Sárával házasságra lépett, kitől született 1750-ben I. József, a későbbi jeles író. Azonban P. I. nyolcz és félévi putnoki prédikátorsága után 1755 június elején hirtelen meghalt Szikszón. Konok Sára, férje halála után, öt éves József fiával Szikszóra költözött, újból férjhez ment s ott halt meg 1793-ban.

A fenti sorokat igazoló adataim a következők (a szikszói ev. református egyház anyakönyvéből):

I. 1741 — Mense Aprili 18.

Plurimum Reverendus et Clarissim Emericus Péczeli Minister Eccle. Lucziensis Ordinarius Nuptias Secundas Celebravit specificato die, cum Virgine Elisabeth D. D. Stephani P. Körtvélyesi, Judicis Ordinarii (olvashatlan) oppidi Sixo.

II. 1793. — Deczember 15. Ns. Konok Sára Szaniszló Jánosné temettetett prédikátcióval, 70 éves. Jegyezte Vécsey Zsigmond prédikátor.

(A putnoki ev. református egyház anyakönyvéből):

I. Péczeli Imre munkálkodott ebbe az Ecclába az Úrnak nevében 9 esztendőig fél híjján, mert midőn a Szikszói hegyen levő szőlőjének cultiváltatására lement volna aratás előtt, Szikszón megbetegedvén, ugyanott hirtelenséggel meg is halt és ugyanott el is temettetett. Péczeli Imre hozattatott ide 1747.

Végül megjegyzem, hogy a felsorolt adatokhoz, Kálniczki Endre putnoki s Varga József szikszói ev. református lelkészeknek — az egyházi anyakönyvekből való — szíves közlésök folytán jutottam s így van jelenleg alkalmam azokat nyilvánosságra hozni.

DEZSÓ LORÁNT.

